

ОРЛАН-БІЛОХВІСТ

Haliaeetus albicilla (Linnaeus, 1758)

Таксономічна належність

Клас — Птахи (Aves), ряд — Соколоподібні (Falconiformes), родина — Яструбові (Accipitridae). Один з 8-ми видів роду; один з 2-х видів роду у фауні України.

Природоохоронний статус виду

Рідкісний.

Ареал виду та його поширення в Україні

Охоплює значну частину Євразії (переважно лісотундрова та лісова смуги). В Україні гніздиться вздовж Дніпра та його головних притоків, на р. Сіверський Донець, р. Дунай, а також поблизу великих ставкових господарств у інших р-нах. Під час кочівель трапляється по всій Україні. На зимівлі — переважно вздовж Дніпра, у пн.-зх. Причорномор'ї, на Сиваші та спорадично в інших р-нах.

Чисельність і причини її зміни

В Україні протягом XIX — першої половини XX ст. чисельність катастрофічно скорочувалася. У 1960–70 рр. гніздилося всього 20–30 пар. Відновлення чисельності почалося з другої половини 1970 рр. досягнувши у 2009 р. 100–120 пар. Щороку зимує 260–370 ос. Головними чинниками загрози є: лісгосподарська діяльність, браконьєрство, рекреаційне навантаження поблизу водойм, збіднення кормової бази, забруднення довкілля.

Особливості біології та наукове значення

Осілий птах, частина популяції у осінньо-зимовий період кочує. Тримається поодиночці або парами, у місцях концентрації здобичі утворює скупчення. Моногам. Заселяє заплавні або вологі широколистяні ліси, бори. Гніздо влаштовує на старих деревах, може займати його багато років. Відкладає 1–3 яйця, найчастіше з кінця лютого до кінця другої декади березня.

Насиджує переважно самка, 35–40 діб. Залишає гніздо зазвичай 1–2 пташенят, переважно у третій декаді червня. Успішно гніздиться 74% пар. Статевозрілим стає у 4–6 років. Живиться у гніздовий період переважно рибою, у зимовий — коловодними птахами, рибою і падлом.

Морфологічні ознаки

Маса тіла: 3,1–5,8 кг, довжина тіла: 793–863 мм, розмах крил: 2093–2232 мм. Дорослий птах бурий, темніший зверху і світліший знизу, з білим хвостом; верх голови, шия і горло значно світліші, ніж спина і верхні покривні пера крил, іноді білуваті. Молодий птах темно-бурий, відзначається плямистістю оперення. Хвіст чорнувато-бурий, дзьоб чорний. Остаточного дорослого вбрання набуває нашостий рік життя.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Внесено до ЧКУ (1994), Червоного переліку МСОП, Європейського червоного переліку, конвенції СІТЕS (Додаток I), Бернської (Додаток II) та Боннської (Додаток I і II) конвенцій. В Україні на територіях природно-заповідного фонду під час гніздування охороняється лише близько 10% популяції; взимку 100–300 орланів. Для покращання охорони необхідні: збалансоване ведення лісового господарства, створення заказників радіусом 0,5 км навколо гнізд, побудова штучних гніздівель, охорона місць масової зимівлі, посилення контролю за незаконним відстрілом, моніторинг забруднення довкілля, широкомасштабна пропаганда.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Випадки розмноження були у Харківському зоопарку. У Зх. Європі розмножується успішно.

Господарське та комерційне значення

Через низьку чисельність не має.

Основні джерела інформації

Зубаровський, 1977; Гаврилюк, 2000, 2002, 2004, 2008, 2008 а, 2008 б; Gavriluyuk, Grishchenko, 2003.

Автор: М.Н. Гаврилюк
Малюнок: І.І. Землянських

● — місця гніздування

СТЕРВ'ЯТНИК

Neophron percnopterus (Linnaeus, 1758)

Таксономічна належність

Клас — Птахи (Aves), ряд — Соколоподібні (Falconiformes), родина — Яструбові (Accipitridae). Єдиний вид роду.

Природоохоронний статус виду

Зникаючий.

Ареал виду та його поширення в Україні

Охоплює Пд. Європу, Пд.-зх. Азію, Африку. В Україні проходить пн. межа ареалу. До другої половини ХХ ст. гніздився в Гірському Криму та на скелястих берегах Дністра. Пізніше траплялися окремі залітні птахи. Останнім часом були зальоти у Криму, Одеській, Дніпропетровській та Сумській обл.

Чисельність і причини її зміни

В Україні ніколи не був численним. До середини ХХ ст. чисельність постійно зменшувалась. Зараз зрідка реєструють залітних поодиноких особин. В Європі стан виду оцінюється як загрозливий, чисельність постійно скорочується. Європейська популяція нараховує від 3,5 до 5,6 тис пар. Причини зникнення в Україні не відомі. Можливо, це пов'язано з загальною ситуацією в пн. частині ареалу виду, а також зі зменшенням кормової бази та зростанням антропогенного пресу.

Особливості біології та наукове значення

Перелітний, спорадично зимуючий птах. Прилітає у березні, відлітає у листопаді. Заселяє скелясті місцевості в горах і на рівнинах. Гніздиться у нішах скелястих урвищ. Кладка з 2 яєць у квітні–травні. Пташенята з'являються у червні і залишають гніздо в липні–серпні. Живиться падлом, а також

різними органічними рештками. Іноді ловить дрібних тварин.

Морфологічні ознаки

Середнього розміру хижий птах. Маса тіла — близько 2 кг, розмах крил — 150–180 мм. Крила довгі і порівняно вузькі, хвіст довгий, клиноподібної форми. На потилиці та спинній частині шиї видовжені і загострені пера утворюють щось на зразок гриви. Дорослий птах білий, іноді з вохристим відтінком. Махові пера чорні. Гола лицева частина голови та голі ділянки шкіри на передній частині шиї і волі жовті, іноді жовто-гарячі. Колір очей від темно-коричневого до яскраво-помаранчевого. Дзьоб видовжений, бурувато-чорний або чорний. Ноги рожевувато-сірі. Оперення мо-

лодих птахів темно-буре, оголені ділянки тіла сірі або синювато-сірі. Ноги темно сірі або чорні. Очі коричневі.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

На міжнародному рівні знаходиться під охороною Бернської (Додаток II), Боннської (Додаток I і II) конвенцій, СІТЕS (Додаток II). Належить до категорії SPEC 3 Міжнародного союзу охорони природи (IUCN). Занесений у Додаток 1 Директиви Європейського союзу зі збереження диких птахів (EUWB).

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Зрідка розводиться у зоопарках.

Господарське та комерційне значення

Відомостей немає.

Основні джерела інформації

Ганя, 1969; Зубаровський, 1977; Кныш, Бугаев, Пархоменко, Костин, 1983; Пономаренко, 2001; Birds in Europe..., 2004; Кураш, 2005; Архипов, Фесенко, 2005.

Автори: М.М. Бескаравайний, М.Л. Клестов, С.Ю. Костін, М.О. Осипова, О.М. Цвєлих
Малюнок: І.І. Землянських

● — зальоти

ГРИФ ЧОРНИЙ

Aegypius monachus (Linnaeus, 1766)

Таксономічна належність

Клас — Птахи (Aves), ряд — Соколоподібні (Falconiformes), родина — Яструбові (Accipitridae). Єдиний вид роду.

Природоохоронний статус виду

Вразливий.

Ареал виду та його поширення в Україні

Охоплює Піренейський п-ів, пд. р-ни Балкан, о-ви Середземного моря, Пн. Африку (Атлаські гори), Передню, частково Центральну Азію до Монголії та Китаю. В Україні гніздиться тільки в Гірському Криму. Відомі зальоти в більшість обл. України.

Чисельність і причини її зміни

Популяція грифів у Криму не перевищує 50 ос., з яких щороку гніздиться 5–11 пар. Чисельність виду в Європі сягає близько 2 тис. пар. Завдяки спеціальним заходам, які впроваджують в країнах Зх. Європи протягом останніх 25 років, намітилась тенденція до збільшення чисельності. Поступове покращання ситуації з грифом спостерігається і в Криму. Основні фактори зниження чисельності: скорочення кормової бази, зростання антропогенного тиску, пряме переслідування людиною.

Особливості біології та наукове значення

Осілий, нерегулярно кочовий птах. Гніздиться окремими парами або розрідженими скупченнями до 5–7 пар у верхньому поясі Кримських гір. Гнізда будує на деревах. Період відкладання яєць триває з початку березня до початку квітня. У кладці одне яйце. Пташенята з'являються в травні і залишають гніздо в серпні–вересні. Живиться падлом. У пошуках корму відвідує майже усю територію п-ова.

Морфологічні ознаки

Дуже великий птах з широкими довгими крилами та коротким хвостом. Маса тіла — до 12 кг, розмах крил — 2,5–3 м. У дорослого голова і верхня частина шиї вкриті коротким бурим пухом, темнішим на лицьовій частині голови та горлі. Загострені темно-бурі пера, що ростуть ззаду та по боках шиї, утворюють великий «комір». Оперення тулуба темно-буре. Махові та стернові пера чорні. Райдужна оболонка ока темно-коричнева. Дзьоб темний. Восковиця та оголені ділянки голови і шиї сірувато-білі, місцями світло-блакитні або з блакитним відтінком. Ноги сірувато-білі. Оперення молодого птаха значно темніше, чорно-буре. Площа оголених ділянок менша, в забарв-

ленні їх та восковиці блакитний колір більш виражений.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Знаходиться під охороною Бернської (Додаток II), Боннської (Додаток II) конвенцій, СІТЕС. (Додаток II), ЧКУ (1994). Належить до категорії SPEC 1 Міжнародного союзу охорони природи (IUCN). Занесений у Додаток I Директиви ЄС по збереженню диких птахів (EUWB). Місця гніздування в Криму охороняються у Кримському ПЗ, а також у Хапхальському гідрологічному заказнику.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Розмножується в деяких зоопарках, а також у спеціалізованих центрах, де вирощують птахів для реінтродукції.

Господарське та комерційне значення

Не має.

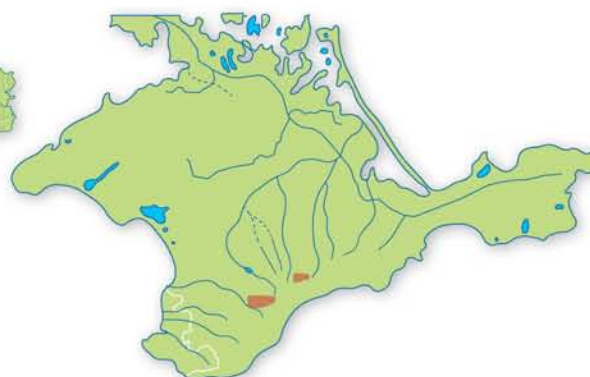
Основні джерела інформації

Зубаровський, 1977; Костин, 1983; Аппак, 1992, 2001; Heredia, 1997; Луговой, 1998; Кінда, 2000; Костин, Бескаравайний, 2003; Костин, 2004; Birds in Europe..., 2004.

Автори: Б.А. Аппак, М.М. Бескаравайний, М.Л.Клестов, С.Ю. Костін, М.О. Осипова, О.М. Цвєлих
Малюнок: І.І. Землянських

■ — область гніздування

СИП БІЛОГОЛОВИЙ

Gyps fulvus (Hablizl, 1783)

Таксономічна належність

Клас — Птахи (Aves), ряд — Соколоподібні (Falconiformes), родина — Яструбові (Accipitridae). Один з 5-ти видів роду, єдиний вид роду у фауни України.

Природоохоронний статус виду

Вразливий.

Ареал виду та його поширення в Україні

Пд. та Пд.-сх. Європа, Кавказ, Пд.-зх. та Центральна Азія, Пн. Африка, Індія. В Україні гніздиться тільки в Гірському Криму. Відомі зальоти в більшість обл. України.

Чисельність і причини її зміни

За даними 2002–06 рр., чисельність виду в Криму складає принаймні 80–100 ос., з яких гніздиться не менше 10–16 пар. Протягом останніх 15 років кримська популяція знаходиться у відносно стабільному стані. Чисельність виду в Європі на 2000 р. оцінювали у 19–21 тис. пар. Завдяки спеціальним і плано-мірним заходам, які впроваджуються впродовж останніх 25 років, у країнах Зх. Європи відбулося значне збільшення чисельності виду. Причини зниження чисельності — скорочення кормової бази, зростання антропогенного пресу, пряме переслідування людиною.

Особливості біології та наукове значення

Осілий, здійснює нерегулярні кочівлі. Гніздиться на урвистих ділянках скель до 1200 м н. р. м. Часто утворює групові поселення, але може гніздитися і поодинокими парами. Гнізда влаштовує у нішах та на карнизах скельних урвищ. Єдине яйце відкладає в лютому. Насиджують обидва партнери. Пташенята з'являються у березні — квітні і залишають гнізда наприкінці липня — на початку

серпня. Живиться падлом, на яке часто збирається великими скупченнями. Кормовий біотоп — відкриті та напіввідкриті місцевості в горах та передгір'ях. Під час кочівель регулярно трапляється у Рівнинному Криму.

Морфологічні ознаки

Дуже великий птах з довгими широкими крилами та коротким хвостом. Маса тіла — до 11 кг. Розмах крил — 2,4–2,8 м. У дорослого голова та шия вкриті густим коротким білим пухом. Низ ший оточує білий або рудувато-білий пуховий «комір». Забарвлення тіла світло-буре з рудуватим або сірватим-сірим відтінком. Махові та стернові пера чорні або чорно-бурі. Оголені ділянки шкіри навколо очей, на волі та на нижній частині ший сірватим-блакитні. Очі жовтуватим-

коричневі. Дзьоб світлий, жовтуватим-бурий. Оперення молодого птаха темніше, «комір» не пуховий, а утворений довгим, вузьким, загостреним рудуватим-вохристим пір'ям.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

На міжнародному рівні знаходиться під охороною Бернської (Додаток II), Боннської (Додаток II) та CITES (Додаток II) конвенцій. Занесений у ЧКУ (1994), Додаток I Директиви ЄС по збереженню диких птахів (EUWB). У Кримському ПЗ охороняється на гніздуванні, у Ялтинському гірсько-лісовому та Карадазькому ПЗ під час кормових і сезонних кочівель.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Розмножується в деяких зоопарках.

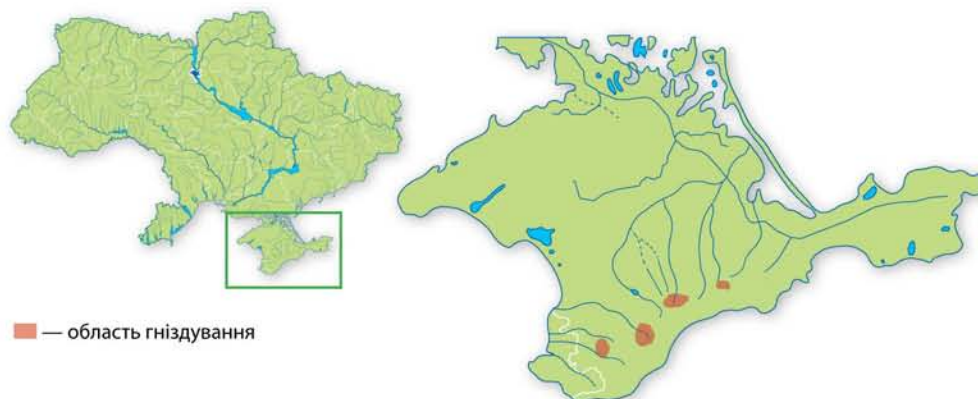
Господарське та комерційне значення

Не має.

Основні джерела інформації

Зубаровський, 1977; Костин, 1983; Donazar, Genero, 1997; Аппак, 1998; Кінда, Прокопенко, 2001; Матус, 2002; Костин, Бескаравайний, 2003; Костин, 2004; Birds in Europe..., 2004.

Автори: Б.А. Аппак, М.М. Бескаравайний, М.Л. Клестов, С.Ю. Костін, М.О. Осипова, О.М. Цвєлих
Малюнок: І.І. Землянських

■ — область гніздування